

LUHMANN ÉS A PTC LOGIKAI ÖTVÖZETE

Major Zsolt Balázs

majorzsb@icloud.com

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2021.2.49

Absztrakt

A cikk Luhmann Rendszerelmélete és a Horányi féle kommunikáció mint participáció (Participation Theory of Communication – „PTC”) elmélet logikai hasonlóságait tárgyalja. Megvizsgálja a két elmélet bizonyos fogalmi párhuzamba állíthatóságát. Az így kirajzolódó fogalmi struktúrát önálló keretmodellnek tekinti. Az ötvözés validálásaként gondolat kísérlet tesz az ötvözött fogalom-rendszer implementálására a gyermekvédelem területére. Az implementálhatóság vizsgálatok kritikai reflexióval tárgyalja az eredeti elméletek gyakorlati alkalmazására irányuló hasonló kísérleteket. A gondolat kísérlet eredményeként szociális alrendszerként definiálja a gyermekvédelmet. A fogalmi keretmodell alkalmazhatóságának alátámasztása érdekében a gyermekvédelmi gyakorlat ágenseit rendszerként határozza meg, és kölcsönhatásaik dinamikai leírására a származtatott fogalmakat alkalmazza.

Kulcsszavak

Luhmann, kommunikáció mint participáció (PTC), rendszerelméletek, elmélet és gyakorlat, gyermekvédelem

LOGICAL PARALLELISM BETWEEN LUHMANN'S SYSTEM THEORY AND THE PARTICIPATION THEORY OF COMMUNICATION

Zsolt Balázs Major

Abstract

This paper discusses the logical similarity of Luhmann's System Theory and the Participation Theory of Communication (PTC) by examining the parallels between concept of the two theories. The delineated conceptual structure this way is taken as individual framework. As verification of the derived frame, it implements the derived concepts into the field of child and youth care (CYC). It provides critical reflection on prior attempts of the original theory's implementation into social work. It defines the CYC as individual social sub-system. For its confirmation it takes the agents of the CYC practice as systems and describes their interactions' dynamism by using the derived framework's concepts.

Keywords

Luhmann, Participation Theory of Communication (PTC), system theories, theory and practice, child and youth care (CYC)

LUHMANN ÉS A PTC LOGIKAI ÖTVÖZETE

Egy származtatott fogalmi keretrendszer alkalmazhatósága a gyermekvédelemre

Major Zsolt Balázs

Absztrakt elméletek és a valóság – A rendszerelméleti megközelítések dinamikája

A tudomány fejlődésének természete (Laki 2006), hogy a különféle tudományterületek tudósainak egyes megállapításait, kijelentéseit időről időre mások módosítják vagy cáfolják. Ezen fejlődés során sokszor megtörténik, hogy az adott álláspont képviselője a sajátját tekinti 'igaznak', és védi azt, avagy fordítva, támadja a cáfolni kívánt kijelentést meghaladottnak, avíttnak tartva azt. Holott ennek az ellenkezője a célravezetőbb. Egy hasonlaltal illusztrálva, olyan, mintha a világ jelenségeit kutató tudósok egy képzeletbeli gömb felületének különböző pontjain helyezkednének el, és onnan befelé tekintve a vizsgálatuk tárgyára szükségszerűen egy picit mást fognak látni ugyanabból a 'dologból'. Az idő előrehaladtával pedig – az időt a gömb sugara mindenkor hosszának tekintve – a korábbi megállapítások is egyre szélesebb perspektívában lesznek értelmezhetők. Ezen logika mentén a későbbi pontosítások, módosítások bizonyos értelemben maguktól értetődően hordozzák a korábbiakat, hiszen azok nélkülözhetetlen szerepet játszottak a fejlődési dinamika alakulásában. Ezt fogalmazza meg Sik Domonkos is (Sik 2015), és tesz kísérletet egy olyan szintetizáló szemléletmód bevezetésére a modern szociológiai diskurzusba, amely nem a különböző, látszólag akár egymásnak ellentmondó megközelítések, elméletek eltéréseire fókuszál, hanem ellenkezőleg, azok közös pontjait, kapcsolódó logikai elemeinek szintézisét keresi (Sik 2011, 2012).

Ezen szemlélet megalapozottságát az is alátámasztja, hogy – a gömb hasonlaltal élve – mindegyik megközelítés végső soron ugyanarról a 'vizsgálati tárgyról' mond el valamit. Nem az a kérdés, hogy melyik az 'igaz', hanem hogy hogyan egészíthetik ki egymást a világ pontosabb feltérképezése és megértése érdekében. A megalkotott fogalmak ezt hivatottak szolgálni, konnotációik átfedései, azok ötvözése pedig a részletgazdagabb megismerést segítheti.

Az absztrakt fogalmak valóság-megismerést szolgáló funkcióját szemléletesen illusztrálja Mesarovic definíciója a rendszerekről Csányi által idézve: „A rendszermodell (...) mindig egy egyszerűbb rendszer, amelynek komponensei és a komponensek kölcsönhatásai 'tükrözik' egy bonyolultabb rendszer komponenseit és ezen komponensek kölcsönhatásait, vagyis a bonyolultabb rendszer viselkedését” (Csányi 1988: 11).

A rendszermodellek felépítését azonban – nagyrészt bizonyos értelemben az ipari forradalom következményeként – sokáig a mechanikus szemlélet uralta. Egy mechanikusan zárt rendszer működésére az jellemző, hogy ugyanabból az inputból – azonos feltételek mentén – garantáltan ugyanazt az outputot eredményezi. Talán ez az illúzió állhat a régi mondás hátte-

rében is, miszerint 'Nihil novi sub Sole', azaz 'Semmi új a Nap alatt'. Ám, ha ez igaz lenne, azt sejtetné, hogy az emberi, társadalmi viselkedés tökéletesen megérthető és bejósolható, előre jelezhető. Ez katasztrófa volna, azt jelentené, hogy minden törekvés a jóra, jobbításra, morális értékek mentén történő megnyilvánulásra 'de facto' úgymint hiábavaló. A rendszerek modern kori megközelítésében jelennek meg olyan értelmezési keretek, amelyek a mechanikus szemléleten túl további alternatívákat keresnek, érezve, sejtve, hogy „kell lennie valaminek a mechanisztikus világnézetén túl” (Koestler 2000).

A társadalmi rendszerek viselkedésének leírását célzó elméletek nagy része is hordozza ezt a 'csapdát'. Ebből a 'reményvesztettségéből' jelenthet kiutat például Niklas Luhmann megközelítése, aki megemelte az absztraháltság fokát elméletének megalkotásakor, olyan fogalmi keretet megalkotva, amely dinamikus logika mentén igyekszik értelmezni a társas világ jelenségeit. Noha kritikusan épp azt kifogásolják, hogy a rendkívül nagy absztraháltság már dehumanizálja az embert, munkásságának néhány feldolgozója, követője szerint ellenkezőleg, az elmélet absztraháltsága adja meg azt a szabadság fokot, ami az emberi és társas világ jelenségei pontosabb megértéséhez szükséges (Karácsony – Bognár 2013).

Az absztrakt fogalmi rendszerek a valóságot, másképpen a mindenkori gyakorlat fejlesztését hivatottak támogatni. Lewin úgy fogalmazott „Semmi sem praktikusabb, mint egy jó elmélet” (Lewin 1939), míg napjainkban Greenwald 'kontrázott' és deklaráta, hogy „nincs absztraktabb egy jó módszertannál” (Greenwald 2012).

Írásunk ebben a megközelítésben vizsgálja Luhmann elméletének logikai dinamikáját. A Gömb hasonlat jegyében, Sik szemléletét követve pedig megvizsgálja a luhmann-i fogalmi rendszer egyes elemeinek ötvözhetőségét egy hasonlóan magas absztrakciós fokkal bíró magyar kommunikációs elmélet, a 'PTC' fogalomrendszerével. A luhmann-i elmélet körkörös, önmagára visszamutató értelmezési dinamikáját követve, az elmélet egyik fogalmát – a 'komplexitás redukciót' immanensen alkalmazva – az ötvözött fogalmakat önálló fogalmi keretmodellként tekintjük és kezeljük. Szintén a komplexitás redukció jegyében fókuszálunk egy adott, jól körülhatárolható gyakorlati területre a származtatott fogalmi keret alkalmazási lehetőségeinek vizsgálatakor. Az implementálást mind az ötvözet, mind a gyakorlati alkalmazhatóság verifikálásaként definiáljuk.

Luhmann rendszerelméletének implementált fogalmai

Luhmann elmélete a rendszer-megközelítések további finomítását célozza, a mechanikus modellek korlátai meghaladására törekszik (Luhmann 1995: 21–22). Deklarálja, hogy az 'ugyanabból az inputból ugyanaz az output' elv nem elégséges a társas rendszerek működésének leírásához (Luhmann 2006: 49).

Elméletének esszenciáját a megalkotott fogalom-rendszer dinamikájában rejlő rugalmasság adja. Írásunkban a dinamikus rugalmasságot biztosító fogalmak rövid áttekintésére szorítkozunk, a teljes luhmann-i életmű legpregnansabb írásait alapul véve (Luhmann 2006, 2013, Luhmann 2012a, 2012b).

A luhmann-i rendszerelmélet a rendszereket olyan – 'ab ovo' létező – entitásoknak tekinti, amelyek műveletileg zártak, megkülönböztetik magukat a környezetüktől, a környezetükben létező többi rendszertől (Luhmann 2006: 66), ugyanakkor a környezetüktől való különbséget, mint önmaguk definiálhatóságának alap-feltételét tekintve kölcsönösen interpenetrálnak egymással, azaz létezésük kölcsönösen feltételezi egymás létét (Luhmann 1995: 176). A műveleti zártság elve azt jelenti, hogy a rendszer – mechanikai értelemben – nem teljesen zárt, ugyanakkor működésére egy megfigyelő közvetlenül nem láthat rá, pusztán az annak eredményeként létrejött változást (a megfigyelő környezetének tekintve a megfigyelt rendszert) detektálhatja (Luhmann et al. 2006: 50).

Luhmann-i terminológiával egy rendszer működésének eredménye irritálhatja a környezetében létező rendszereket. Azonban, hogy azok ténylegesen detektálják-e a bekövetkezett változást, még pontosabban, hogy számukra értelmezhető információként értékeli-e azt (Luhmann et al. 2006: 68), az azon fog múlni, hogy az adott inger feldolgozása illeszthető-e a rendszer – adott pillanatban hozzáférhető – belső struktúrájához (Luhmann 2012a: 19).

Luhmann szerint az illeszthetőség a rendszer szimbolikusan általánosított médiumától függ, azaz a rendszer azt vizsgálja, hogy egy bináris kódú fogalom mentén illeszkedik-e, értelmezhető-e számára vagy sem az adott irritáció (Luhmann 2012a: 190). A legszemléletesebb példái erre a jog, a tudomány, a gazdaság szociális alrendszerének médiumai: a jog rendszere azt fogja vizsgálni, hogy jogszerű-e vagy sem a történés, a tudomány az igaz-hamis pár mentén fogja feldolgozni az ingereket, míg a gazdaság a pénz médiumát használja (elég vagy sem).

A világban jelen lévő állandó változás 'lekövetéséhez' szükséges rugalmasság már ennyiből is világosan kivehető. A folyamatos fejlődés lehetősége például ebben a fogalomkörben úgy írható le, hogy egy rendszer amint beépített egy új ingert – számára jelentéssel bíró információként feldolgozva azt – a belső struktúrájába, egy következő alkalommal az adott ingerre már nem fog reagálni, az inger nem fogja irritálni, hiszen nem hordoz új információ-lehetőséget. A rendszer fejlődött, struktúrája bővült. Könnyen belátható, hogy ebben a dinamikában 'nyílt végű' a lehetséges kimenetek leírása, és nem behatárolt pályán mozog a rendszerek kölcsönhatásainak a dinamikája.

Ennek a szabadságfoknak a kulcsa, hogy Luhmann logikájában a rendszerek műveletei az állandók, és nem a tartalmi struktúrájuk (Luhmann 2013: 71). Ez önmagában hordozza a választ azokra a kritikákra, amelyek a morál vezérelte viselkedés fogalmát hiányolják Luhmannnál. A morál definiálható önálló elvont rendszerként, amely belső struktúrája változhat az idők során, vagy, ha a morált állandónak tekintjük is, az, hogy milyen mértékben 'irritálja' más rendszerek működését, legalábbis széles spektrum mentén változhat – gondoljunk csak a megkérdőjelezhető történelmi cselekedetekre, amelyeket sokszor a morál nevében követtek el.

Az elmélet praktikus rugalmasságát erősíti további fogalmak alkalmazása, illetve bevezetése is. Luhmann nem elégedett meg azzal, hogy a rendszerek önszervező dinamikáját megfogalmazta. A fejlődés lényegi elemét ragadja meg, amikor autopoietikusnak tekinti a rendszereket. Azaz azon túl, hogy egy rendszer ugyanazt a műveletet végzi, amikor a struktúrája bővül, létrehoz valami újat. Maturana megfogalmazását követve Luhmann arra világít rá, hogy ez több, mint a 'praxis', valamely tevékenység, művelet gyakorlása, amely nem eredményez semmi újat. Ezzel szemben a 'poiezis' valami újnak a létrejöttét takarja (Luhmann 2013: 77), amikor pedig egy rendszer – legalábbis műveleti értelemben – zárt, akkor ezt önmagán belül hajtja végre, tehát 'autopoiezis' történik. Ennek gyakorlati példájaként cikkünk a gyermekvédelem, mint önálló szociális alrendszer létrejöttét említi (ld. később).

Luhmann megközelítésében a kommunikáció nem más, mint a szelekció egy adott rendszer részéről az őt a mindenkori pillanatban érő irritációk között (Luhmann 1995: 140). Vegyük észre a rokonságot a 'fejlődés' kifejezés hordozta konnotációval. A szelekció a végtelen számú lehetséges irritáció között leírható úgy is, hogy egy rendszer redukálja a fókuszába kerülő tartalmak komplexitását (Luhmann 1995: 25). A 'komplexitás redukció' fogalma önmaga paradoxonának a feloldása is egyben. A fogalom leírása kimondja, hogy egy rendszer, amikor szelektál az őt erő ingerek között, szükségszerűen redukálja a feldolgozható irritációk mértékét, azonban a kiválogatott tartalmakkal mélyebben tud foglalkozni, több részletet tud feltárni (Luhmann 1995: 166) – vö. fejlődés. Ez végső soron a komplexitás tágulását eredményezi, legalábbis a megismert, feldolgozott ingerek tekintetében, luhmann-i terminológiával élve tágul a rendszer potenciálisan hozzáférhető struktúrája.

Írásunk önmagában illusztrálja a fogalom gyakorlati alkalmazhatóságát. A létező rendszerszemléletű elméletek közül önkényesen kettőre koncentrálok, illetve a gyakorlati imple-

mentálás során is egy jól körülhatárolható területre fókuszál. A részletesebb ismeretek nyomán ugyanakkor hordozza az implementálási horizont tágításának lehetőségét is. Ennek jegyében a következőkben vázlatosan áttekintjük a kommunikáció Horányi féle participációs elméletének főbb logikai csomópontjait is.

Fogalmak a Kommunikáció Participációs Elméletéből (PTC)

A klasszikus felfogás többnyire mint folyamatra vagy akcióra tekint a kommunikációra (Griffin 2001). Horányi – hasonlóan Luhmann gondolatmenetéhez – felismerte, hogy tágítani szükséges gondolkodási horizontot, és megalkotta a Kommunikáció Participációs Elméletét, az angol elnevezésből származó betűszóval a 'PTC'-t (Participation Theory of Communication). Az elmélet a magyar nyelvű publikáción (Horányi 2007) túl az elmúlt években megjelent egyre több angol nyelvű írás révén a nemzetközi tudós-közösség számára is megismerhetővé vált (Bátori – Hamp – Horányi 2003, Demeter 2018, 2021).

A PTC fogalmi keretrendszerének dinamikus logikája Luhmann-hoz hasonlóan rugalmas implementálhatóságot eredményez. A fogalmi keret főbb elemeit elsősorban az elmélet logikai kivonatát jelentő 'szinopszis' 7.1-es verziója alapján tekintjük át (Horányi 2009). A luhmann-i elmélettel történő ötvözés lehetőségét ezután vizsgáljuk meg, jóllehet, ahol lehetséges, már itt is utalunk rá.

A PTC megközelítésében az ágens az a – humán, szubhumán vagy transzhumán – 'létező', aki vagy ami részt vesz a kommunikációban (Horányi 2007: 175). Egy ágens – a teljesség igénye nélkül – okozhatja valamely hatás megtörténtét, reagálhat a környezetében bekövetkező változásokra, teheti mindezt individuális vagy kollektív, autonóm, racionális vagy intencionális stb. létezőként (Horányi 2007: 197). Szembetűnő a hasonlóság Luhmann rendszer fogalmának dinamikájával, csakúgy mint a logika további fogalmi elemei esetében.

A PTC rugalmasságát igazolja az elmélet logikája kiindulópontjaként definiálható 'problematikus' fogalma. A megközelítés szerint az ágensek létezésének dinamikája a problémák felismeréséből és -megoldásból (eliminálásból) épül fel. Azonban az, hogy mi számít 'problematikusnak' csak 'in vivo' határozható meg, ágensről ágensre, sőt szituációról szituációra változhat (Horányi 2009: 212). Az absztrakt definíció szerint a problematikus olyan változás egy adott ágens környezetében, amely diszkomfort élményt vált ki az ágensben, és arra ösztönzi, hogy a helyzetet egy olyan jövőbeni állapot felé igyekezzen változtatni, amely számára ismét komfortos lesz. Azonban az, hogy a változást egyáltalán képes-e detektálni, illetve, hogy birtokolja-e a szükséges képességet a jelen (diszkomfort) és jövőbeni (ismét komfortos) állapot közötti különbség csökkentéséhez, az ágens 'felkészültségén' – mindenkori biológiai, fizikai, kognitív képességein, ismeretein, tudásán – fog múlni (Bátori – Hamp – Horányi 2003: 8). Másképp azon, hogy a potenciálisan rendelkezésre álló 'faktuális' felkészültsége 'kategorikussá' tud-e válni vagy sem. A kapcsolódási pont ismét szembetűnő Luhmann-nal, ha egyrészt a rendszerek egymás felé irányuló irritációira (mint potenciálisan diszkomfortot eredményező környezeti változásra), vagy a fejlődésre, mint egy rendszer belső struktúrájának bővülésére, illetve a struktúra aktuális hozzáférhetőségére gondolunk.

A logikai dinamika fókuszában tehát az ágensek felkészültsége, annak növelése, illetve az adott felkészültség kategorikus hozzáférhetősége áll (Horányi 2009: 204–208). A PTC terminológiájában a 'szignifikatív' a problémamegoldás lehetséges absztrakt 'helye', ami 'szignifikátumból' és 'szignifikánsból' állhat (Horányi 2009: 213) A szignifikátum a jel, ami hordozhatja a felkészültség bővítéséhez avagy kategorikussá válásához szükséges többletet (információt) a korábbi állapothoz képest, azonban ahhoz, hogy 'szignifikáns' váljon kategorikusan is, szükség van a 'szignifikáció' aktusának megvalósulására, ami mindenkor ágenshez kötött. (Demeter 2018: 250).

A 'kommunikatív' ebben a logikai megközelítésben a mindenkor nyilvánossá tett, potenciálisan elérhető szignifikatív egy adott ágens számára az adott szituációban, míg a 'kommunikáció' az adott szignifikatív tényleges elérését jelenti az ágens részéről (Horányi 2009: 222). Más szavakkal kommunikáció az, amikor egy ágens úgy vesz részt (participál) mind-ebben, hogy a felkészültsége kategorikusan növekszik.

A PTC fogalomrendszere, akárcsak Luhmann-é a végletekig rugalmasan implementálható a mindenkori vizsgált helyzetre, sőt, saját fogalmai segítik magának az implementálásnak a vizsgálatát is – vö. a komplexitás redukció fogalmával: maga az implementálás is egy komplexitás redukció.

Luhmann és a PTC logikájának dinamikus ötvöze – Származtatott fogalmi keretmodell

A két elmélet párhuzamba állítására nemzetközi szinten a cikk írásának pillanatáig nem található precedens. Ugyanakkor egy magyar doktori disszertáció már megelőlegezte a gondolatmenet érvényességét (Bokor 2011).

A két elmélet logikai ötvözésének lehetőségére már az elméletek fogalmainak bemutatásánál tettünk utalásokat. Az eredeti elméletek bizonyos fogalmainak párhuzamba állításával, egyes esetekben egymásnak történő megfeleltetésével felállítható egy olyan ötvözött, származtatott fogalmi keretmodell, amely, mint látni fogjuk, alkalmas a hétköznapi anomáliák pontosabb megértését és ezen keresztül azok kiküszöbölését támogatni. Meggyőződésünk, hogy a fogalmak dinamikai hasonlósága okán, azok 'összevonása' többlet tartalmat képes nyújtani a (társas) világ jelenségeinek elemzéséhez.

A származtatott keretmodell főbb fogalmai a következőképpen felelnek meg egymásnak a két eredeti elméletben.

Az 'ágensek' tekinthetők 'rendszernek', amelyek a környezetük változásaira – 'irritációira' – reagálhatnak a mindenkori felkészültségük függvényében. Az, hogy egy irritációt 'problematikusnak' érzékelnek-e vagy sem, azon fog múlni, hogy felkészültségük kategorikusan, vagyis hozzáférhetően tartalmaz-e olyan 'belső strukturális elemeket', amelyekhez illeszthető a környezeti inger: képes-e felismerni az adott ágens, hogy megváltozott valami ('információvá' válik-e az irritáció), illetve rendelkezik-e, hozzáférhető-e számára azon készségek halmaza, amellyel képes eliminálni az aktuális problémát. A fejlődés ebben a fogalmi rendszerben azt jelenti, hogy az ágens felkészültsége kategorikusan bővül, a fejlesztés a mindenkori 'szignifikatív' bővítését célozza. A kommunikáció pedig maga a megvalósult felkészültség növekedés, belső struktúra bővülés.

Röviden:

- ◆ ágens – rendszer,
- ◆ problematikus – irritáció (változás a környezetben – diszkomfortos helyzet kialakulása),
- ◆ szignifikatív – információ (belső struktúra, médium – felkészültség),
- ◆ komplexitás redukció – az implementálás elvi kerete,
- ◆ kommunikáció – megvalósult fejlődés.

Ebben a megfogalmazásban a kommunikáció sérülése, hiátusa az a pont, ahol 'tetten érhető' a keretmodell logikai működésének gyakorlati alkalmazhatósága. A keretmodell származtathatóságának és implementálhatóságának verifikálása érdekében a következőkben egy olyan gyakorlati terület – a szociális szférán belül a gyermekvédelem – leírására teszünk gondolat kísérletet a modell fogalmainak alkalmazásával, amely komplexitása révén szemléletes illusztrációs felületet tud biztosítani ehhez.

Reflexív áttekintés – Korábbi implementálási kísérletek

A két eredeti elmélet alkalmazhatósága a szociális szféra gyakorlatára meglehetősen alulkutatott mind hazai, mind nemzetközi szinten. A nemzetközi szakirodalomban néhány kísérletet találhatunk Luhmann elméletének implementálására a szociális munka gyakorlatára, míg hazai szinten néhány tanulmány és két doktori értekezés foglalkozik a PTC fogalmainak adaptálásával hasonló területre. Saját implementálási kísérletünk bemutatása előtt rövid kritikai reflexióval összefoglaljuk ezeket az érveléseket.

Nem értünk egyet Ahmed-Mohamed megállapításával, aki szerint nem lehetséges érdemi párbeszéd a szociális munka és szociológia között, és Luhmann megközelítése nem alkalmas a szociális munka gyakorlatának leírására (Ahmed-Mohamed 2011), sem Kihlström kritikájával a morál-vezérelt viselkedés hiányára vonatkozóan (Kihlström 2011), ahogyan ennek feloldását már korábban megtette a szöveg.

Wirth és Little megállapításai azonban kvalitatív értelemben verifikálják a keretmodell logikájának alkalmazhatóságát, amikor az államigazgatás autopoietikus működéséről írnak (Little 1997, Wirth 2009) – saját vonatkozó logikai okfejtésünket ld. később.

Schirmer és Michailakis luhmann-i fogalmakat implementálva úgy vélik a szociális rendszer művelete az 'inklúzió/exklúzió' (Schirmer – Michailakis 2015). Felvetéseik szintén kvalitatív értelemben igazolják a gondolat kísérlet létjogosultságát, még akkor is, ha a magunk részéről nem teljes mértékben értünk egyet velük, meglátásunk szerint az 'inklúzió/exklúzió' inkább következménye a szociális rendszer működésének, mint művelete.

Villadsen gondolatmenetének logikáját ugyanakkor üdvözöljük. Ő a luhmann-i médium fogalom kiterjesztett implementálásával – egy-egy helyzetben több alrendszer médiumának a hatását is feltételezve (Villadsen 2008) – igazolta az absztrakt fogalom-rendszeren alapuló elmélet gyakorlati implementálhatóságát.

Hasonló kvalitatív verifikálást jelent a PTC alkalmazása egy bentlakásos pszichoterápiás intézmény működési dinamikájának elemzésére, kollektív ágensnek tekintve a terápiás közösséget (Zalka 2018), a 'tapasztalat alapú szociális segítség' (ami a felkészültség bővítésének hatékonyságát növelheti a kliensek esetében) fogalmának származtatása a PTC logikájából (Haász 2011), avagy néhány további diszciplináris rekonstrukció a PTC alkalmazhatóságáról (Demeter 2014). Feltétlenül említést érdemel még Bajnok Andrea és munkatársai által szerkesztett gyűjteményes kötet (*A kommunikatív állapot. Diszciplináris rekonstrukciók*, 2012), amely olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyek a PTC-t alkalmazzák egy-egy terület, köztük gyakorlati területek rekonstrukciójára. A keretmodellünk alkalmazhatóságát a szociális szférában a teljesség igénye nélkül a kötet két tanulmánya is alátámasztja, amelyek empirikus területek rekonstrukciójakor a PTC fogalomkészletére támaszkodnak. Simon Miklós az addiktológia területére implementálja fogalmakat (Simon 2012), Terényi Zoltán pedig a pszichoterápia erőterének lehetséges értelmezését bővíti a PTC logikai elemeinek használatával (Terényi 2012).

A komplexitás redukció jegyében mi magunk a származtatott modellünk implementálását a szociális segítség alapvetéseit teljes mértékben hordozó, mégis még szűkebben körülhatárolható részterületére, a gyermekvédelemre tesszük meg.

A gyermekvédelem – Összetettség és gyakorlati anomáliák

A gyermekvédelem több okból is alkalmas felület a származtatott keretmodell implementálásának tesztelésére. A szociális szféra egészéhez hasonlóan rendkívül összetett alapokon nyugszik a szakmaisága, látványosan több terület kölcsönhatása is hatással van a működésére,

ennek ellenére méltatlanul mellőzött és tudományos szempontból, legalábbis a magyarországi akadémiai gyakorlatban, alulkutatott területről van szó (Rácz 2015).

A többször módosított és jelenleg hatályos 1997. évi XXXI. törvény a Gyermekvédelemről és Gyámügyi Igazgatásról modern szakmai szemlélettel támogatja a strukturális átalakításokat, amelyek azonban új feladatokat is beemelnek a szféra mindennapjaiba. A magyar nyelvű szakirodalom igyekezett követni a változásokat. Készült összegzés a törvényi változás előkészítéseként az akkori nemzetközi gyakorlatról (Csókay – Domszky – Hazai – Herczog 1994), a szakmai módszertani elveket több kötet is törekedett közreadni különböző szempontok mentén: több évtized kivonatát összegezve (Veczkó 2007), reagálva az újonnan szembesült kihívásokra (Volentics 1999), saját kutatásra építve (Kothencz 2009), a mindennapokban működő, jól bevált gyakorlatok szemlélésével és elemzésével igyekezve segíteni a szakdolgozó kollégákat (Major – Mészáros – Tatárné 2007), illetve szintetizáló szándékkal összegyűjtve az elérhető tudást (Herczog 2011).

A nemzetközi gyermekvédő szakmai közösség talán még szélesebb spektrum mentén reagál a mindenkori kihívásokra. Élő reflexióval törekszik követni a szféra változásait (Whittaker 2000), figyelemmel kíséri az eredményeket és ötvözi a különböző nemzetek által megtermelt tudást (Whittaker 2017, Whittaker et al. 2016), bátorítja az elméletek minél több rétvű gyakorlati implementációját egymást kiegészítő modellek kidolgozásán keresztül (Anglin 2013, Holden 2009), valamint elemzi ezek hatékonyságát, és reflektál a feltárt összefüggésekre (James 2011).

A közös pont a terület kiemelkedő mértékű összetettsége. Anglin szemléletesen ezt úgy fogalmazta meg ikonikussá vált cikkének címében, hogy a gyermekvédelem „nem úrkutatás, sokkal bonyolultabb annál” (Anglin 2014). Ugyanő tesz közzé egy olyan háromdimenziós modellt a gyermekvédelmi szakellátás (otthon nyújtó elhelyezés családjuk köréből kiemelt gyermekek számára) szakmaiságáról (Anglin 2004), amely a legplasztikusabban képes illusztrálni a rendszerelméleti szemlélet alkalmazásának a létjogosultságát ezen a területen.

Anglin három csoportba sorolja azokat a faktorokat, amelyek meghatározzák a szakmai hatékonyságot. A három csoport három tengelyt képez, amelyek egy háromdimenziós mátrixot alkotnak, amelyben mint egy téglatestekből álló halmaz elemeit képzelhetjük el a három fő faktor további elemeit:

- ◆ alapvető pszichoszociális szükségletekre reagálás – pl. a fájdalom-vezérelt viselkedés megértésén alapuló környezeti reakciók,
- ◆ interakciós dinamika – pl. erőforrás központú szemléletre épülő visszajelzések, türelmes meghallgatás és rapport készség kialakítás,
- ◆ gyermek- és lakásotthoni szervezeti környezet működése – rendszerekként tekintve egyaránt az otthon kollégáira, a segítők közösségére, a vezetésre, a vér szerinti családra éppúgy, mint a szervezeten kívüli egyéb intézményekre, faktorokra.

A téglatestként vizualizált faktorok a mátrixban jól szemléltetik a gyermekvédelmi szakmaiság összetettségét. Mindegyik téglatestre figyelemmel kell lenni a szakmafejlesztés során, ugyanakkor mindegyik fejlesztésének sikerére befolyással lehet egy másik terület (téglatest), amelylyel érintkezik, de a közvetlenül nem kapcsolódó tényezők is hatást gyakorolhatnak egymásra.

Szembetűnő a hasonlóság az implementálandó fogalmak strukturális dinamikájával.

További érveket szolgáltatnak az implementálás mellett azon gyakorlati kutatások, amelyek a gyermek- és lakásotthonokat, mint szervezeteket vizsgálták, és azt találták, hogy az egyik legmaghatározóbb tényező, amely terápiás jellegű hatást képes kifejteni nem más, mint az otthonok légköre (Glisson – Green 2011, Glisson – Green – Williams 2012, Glisson – Hemmelgarn 1998, Williams – Glisson 2014). Ennek szellemében a rendszerszemléletű szer-

vezetfejlesztés jelentősége megkérdőjelezhetetlen a területen (Izzo et al. 2016), amely magában foglalja a kollégák folyamatos képzését és fejlesztését, ideértve a személyiségüket is támogatni képes, tréning alapú technikákat is (VanderVen 1993).

Az újonnan származtatott fogalmi keretmodell alkalmazásának szükségességét jelzik azonban azok az anomáliák, amelyekkel a szervezetfejlesztés napi gyakorlatában rendszeresen szembesülnek a 'segítők segítői'. Nevezetesen, hogy a mégoly helytálló elveken felépülő modellek alkalmazásának hatékonyságát is nagy mértékbe befolyásolja például a gyermekvédők személyisége, identitásuk minősége, amelyekre pedig sok esetben a szervezeten kívüli tényezők (anyagi és erkölcsi megbecsültség stb.) is hatással vannak (Major 2018).

A gyermekvédelmi szakmaiság összetettségét figyelembe véve, egyúttal a luhmann-i komplexitás redukció logikai dinamikáját alkalmazva, a származtatott keretmodell implementálása során a szervezetfejlesztés ezen anomáliái felé konvergálunk gondolatmenetünk fókuszálásában.

A gyermekvédelem, mint szociális alrendszer – A származtatott fogalmi keretmodell alkalmazhatósága

Besio Pronzini megközelítése nyomán, aki a luhmann-i rendszerelmélet impementálhatósága mellett érvel (Besio Pronzini 2008), az eddigi problémafelvetés logikáját követve a következőkben igazoljuk, hogy a luhmann-i elmélet és a PTC ötvözéséből származtatott keretmodell fogalmi szintén alkalmasak a gyakorlati implementálásra.

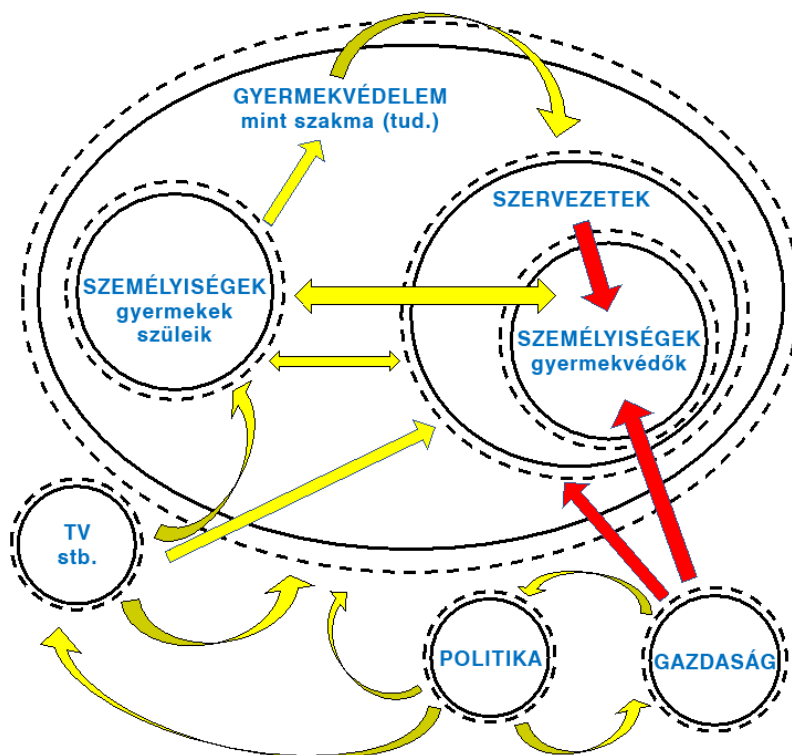
A luhmann-i elmélet kiterjesztett alkalmazása nem teljesen példa nélküli. Baraldi és Corsi az oktatás mint szociális rendszer definiálása mellett érvelnek (Baraldi – Corsi 2016). Hasonló logika mentén a gyermekvédelmet, mint szociális alrendszert definiáljuk, és működését a bemutatott fogalmak használata segítségével magyarázzuk (a származtatott modell struktúrájának megfelelően párhuzamosan használva a két eredeti elmélet ötvözött fogalmait, igaz, meghagyva azok eredeti elnevezését).

A gondolatmenet, hogy a gyermekvédelmet, mint szociális alrendszert definiálhassuk, a luhmann-i értelemben használt autopoiezis dinamikájának a gyermekvédelem kialakulása történetiségére vetítésében gyökerezik. Segítségre szoruló gyermekek minden történelmi időben léteztek – árvákká váltak, nem kívánt örökösök, mélyszegénységben élők, a társadalom különböző okból számkivetettjei stb. Minden korszak a maga idejében elérhető (morális, gazdasági, jogi) lehetőségek keretei között kezelte valahogyan a létezésüket – például egyházi menedékhelyek, majd a modern korban állami alapítású és fenntartású árvaházak, gyermekotthonok létesítésével. A származtatott nomenklatúra használatával ez a folyamat úgy is leírható, hogy a társadalom rendszerét irritálta a létezésük, a társadalmi kommunikáció (mint a társadalmi rendszer egyetlen művelete), amikor a felkészültsége már megengedte, hogy diszkomfortos helyzetként érzékelje ezt, módosította saját belső struktúráját az intézmények életre hívásával, a módszertani leírások megszületésével, ami autopoiezis révén létrehozott egy addig nem létező strukturális elemet önmagában, a gyermekvédelmet. A gyermekvédelem pedig maga is rendszerként írható le – a rendszerelméleti dinamikának teljes mértékben megfeleltethetően, vagyis társadalmi alrendszerként tekinthetünk rá.

Ennek igazolására a gyermekvédelmi alrendszer és a vele kapcsolatban álló egyéb alrendszerek csoportja olyan halmazként értelmezhető, ahol az egyes elemek/rendszerek egymás környezetei is egyben, interpenetrálnak egymással, azaz egymás létét kölcsönösen feltételezik, hiszen csak az egymástól való különbözőségük (különbségük) okán 'léteznek'. Vizualisan ezt az 1. ábra jeleníti meg.

1. ábra

Gyermekvédelem, mint luhmann-i alrendszer

Az ábra nyilai jelzik a további fogalmak dinamikájának gyakorlati alkalmazhatóságát. Mind-egyik ágenst rendszernek tekintve, létezésük és működésük változást eredményezhet egymás környezetében egy korábbi állapothoz képest, ami irritálhatja bármelyiküket, az irritáció tényleges feldolgozása azonban az adott rendszerek mindenkori felkészültségén fog múlni.

A valóság történéseit 'behelyettesítve' a következő dinamikus leírást kapjuk. A gyermekvédelem alanyai (gyermek és családjai) viselkedésének eredménye irritálja (luhmann-i értelemben használva az irritációt) a mindenkori társadalmat, ezen belül a gyermekvédelem alrendszerét, amely reagál erre, és – az adott kor jogi, politikai, morális hatásait is hordozva – újabb és újabb modelleket dolgoz ki, amelyek a helyzet kezelését hivatottak elősegíteni. Ezen modelleket például szervezetfejlesztés keretében elérhetővé teszik, publikálják a gyermekvédelmi szervezeteknek (szintén luhmann-i rendszerként, illetve ágensként tekintve őket), amelyek a felkészültségük függvényében (ideértve a szervezeti kultúrájukat, azon belül a fejlődésre, újjátásra való hajlamot, vezetői hozzáállást) mérlegelik az új ismeretek befogadását, és különféle képzési alkalmakon tovább publikálják azokat a kollégák felé. Ezen a ponton a modellek a szignifikatív részeinek tekinthetők. Az, hogy a mondanivalójuk beépül-e a mindennapi szakmai gyakorlatba, azaz a keretmodell fogalmaival leírva, mint irritáció feldolgozásra kerül-e a kollégák személyiségének rendszerében, a kollégák személyes felkészültségének lesz a függvénye.

Az absztrakt modell rugalmasságának szükségessége talán ezen a ponton érhető tetten a legpontosabban – kézzel fogható választ adva a mindenkori fejlesztési erőfeszítések anomalisztikus megakadásaira is. A kollégák felkészültségére ugyanis hatással lehet mind a rajtuk, mind az érintett szervezeten kívüli egyéb rendszerek irritációnak hatása is. A szférára jellemző alulfinanszírozottság egyrészt magában hordozza a kontraszelekciónak veszélyét (alacsonyabb felkészültséggel bíró munkavállalók számának növekedését), illetve a személyes moti-

vációra a felkészültség növelésére (az új információk inkorporálására) is negatív hatással lesz. A személyes motiváció viszont immanens része a felkészültségüknek, és a kör ezzel bezárul.

Újra tágítva az implementálás fókuszát, a logikai dinamika alkalmazható a szűken vett szakmai segítő aktivitás leírására is. A gyerekek viselkedése – sajátos specifikumok mentén tünetként értelmezve a normáknak nem megfelelő magatartásukat – irritálja a környezetüket (diszkomfort állapotot eredményezve a környezet számára). A gyermekotthoni elhelyezés után ez szűken vett értelemben a körülöttük dolgozó felnőttek közössége, illetve személye, akik a saját felkészültségük függvényében fogják tudni adekvátan feldolgozni ezt az irritációt és reagálni a gyermekek szükségleteinek megfelelően. Az ő felkészültségüket hivatott többek között fejleszteni, bővíteni a közreadott modellek sokasága, amelyek például a gyermeki viselkedések jellegzetes okainak megértésén alapulnak.

Sőt 'makro' szinten is implementálhatók a fogalmak. Az, hogy ki válik a gyermekvédelmi ellátórendszer 'alanyává', a gyermekvédelem rendszerén kívüli más társadalmi alrendszerek működésének eredményei fogják meghatározni mint időben és térben változó paraméterek. Gondoljunk csak Rómeó és Júlia történetére, a modern kori, legalábbis fejlett országokbeli jogrendszer (társadalmi alrendszer) életkori paraméterként nem 14 éves korban határozza meg a házasságkötés engedélyezését.

Hasonló módon parametrizált – ez esetben a politika és gazdaság alrendszere által szolgáltatott irritációként –, hogy ki számít mélyszegénységben élőnek, vagy hogy milyen minőségű és tartalmú módszertani vagy anyagi segítség lesz hozzáférhető a szociális segítség során, és így tovább.

A fogalmi keret rugalmasságából adódóan gyakorlatilag bármely kapcsolatrendszerre rávetíthető. Az 1. táblázat azzal a szándékkal foglalja össze az implementálás logikai dinamikáját, hogy ösztönzően hasson a cikkben foglaltak továbbgondolására.

Az 1. táblázatról leolvasható, hogy a származtatott keretmodell (a már idézett Villadsen nyomán) megvizsgálja a luhmann-i médiumfogalom kiterjesztésének a lehetőségét. Az a sejtésünk, hogy a 'jó / nem jó nekem' mint 'szuper- vagy meta-médium' bevezetése tovább növelheti a keretmodell alkalmazhatóságát. A villadsen-i logikát továbbgondolva (ahogyan a táblázaton tulajdonképpen le is olvashatók az ebbe az irányba mutató kezdeményezések), kitégítve azt, több médium jelenlétének lehetőségét megvizsgálva és struktúrába rendezve őket, pontosabb gyakorlati értelmezések is születhetnek.

Konklúzió – Összegzés

Írásunk a műfaját tekintve gondolatkísérlet. Mindazonáltal úgy érezzük, sikerült igazolni mind a két eredeti elmélet logikai dinamikájának ötvözhetőségét, mind a származtatott fogalmi keretmodell alkalmazhatóságát a gyakorlatban.

Az írásban utaltunk a gyermekvédők méltatlan alulértékeltségére a társadalomban. Gondolatkísérletünk sajátos verifikációja, hogy a tárgyalt fogalmak alkalmasak ezen jelenség leírására is. Egy 2014-es amerikai felmérés (Leigh 2014) és a teljes mértékben megegyező hazai tapasztalatok (Major 2018) a gyermekvédők negatív identifikációs jelenségéről számolnak be (Leigh kutatásának interjúalanyai sok esetben szégyelltek és titkolták, hol dolgoznak). A médiának mint luhmann-i értelemben önálló szociális alrendszernek meghatározó szerepe van ebben: a negatív konnotációjú médiamegjelenések irritálni fogják a gyermekvédelmet, annak szereplőit mint rendszereket. A hatás mechanizmusa hasonló Stanley Cohen logikájához, aki arra a következtetésre jutott, hogy egy szubkultúra tagjai gyakran a médiában történő megjelenés, reprezentáció nyomán kezdik el identifikálni azt a szubkultúrát, amelybe tartozónak vallják azután magukat (Kacsuk 2005).

A keretmodell használata további kutatásokban magában hordozhatja azt a járulékos hasznot is, hogy a szociális segítő, gyermekvédő szakemberek identifikációját mindenkor meghatározó belső struktúrák pozitív konnotációt hordozó elemekkel is bővüljenek.

1. táblázat

A származtatott keretmodell dinamikája

ALKALMAZOTT HÍD MODELL – fogalmak		GYAKORLATI IMPLEMENTÁCIÓ			
Eredeti elméletek		Absztrakt rendszerek szintje	Operatív rendszerek szintje		
Luhmann Rendszerteóriája	Kommunikáció, mint Partecipáció	Gyermekvédelem, mint szociális alrendszer	Szervezetek	Szakemberek	Kliensek (a gyermekvédelmi rendszer „alanyai”)
RENDSZER (megkülönbözteti magát a környezetétől)	ÁGENS (bármely a kommunikációban résztvevő „rendszer”)	Gyermekvédelem, mint önálló szakma és tudomány	Ottont nyújtó intézmények (gyermekotthonok, lakásotthonok)	Szakemberek, professzionális segítők	Gyermekek és családjaik
Paraméterek (amennyiben alkalmazható) pl. mi határozza meg, hogy ki vagy mi definiálható rendszerként/ágensként?		A szociális rendszer kommunikációjának témája, tárgya (milyen esetekről kommunikál a szociális rendszer, ezzel megteremtve az ágens – pl. problémás, nem akart gyermekek a történelem során)	Intézmény alapításának és működésének szabályozói – pl. törvények, létszám és képzettségbeli előírások (ld.&v. Bourdieu „belépési adó” fogalmát)		Mindenkori törvényi szabályozás tartalma
IRRITÁCIÓ (bármilyen változás a rendszer környezetében)	PROBLEMATIKUS (kül. az ágens státuszában egy korábbi állapothoz képest, amennyiben az új állapot/helyzet nem kívánatos az ágens számára – a helyzetet a komfortosság felé kellene (újra) mozdítani)	A segítségre szoruló – nem kívánt, problematikus, árva, stb. – gyermekek létezése (= a létezésük problémája nem komfortos a társadalmi rendszerek: a helyzetet a komfortos felé kellene mozdítani – megoldás-keresés)	Változás a társadalom struktúrájában, a politikában, gazdaságban, törvényekben, stb.	A gyermekek és/vagy szülei viselkedéses tünetei (viselkedési problémái)	Beavatkozás (még, ha segítő szándékkal is) a hatóságok, szervezetek részéről – a többségi normák mentén, amelyek különbözhetnek az érintettekétől
Paraméterek (amennyiben alkalmazható)		Mindenkori társadalmi és/vagy törvényi normák a „segítségre szorulás” meghatározására (Ld. Rómeó és Júlia életkorát...)	Személyes normák a személyes szocializáció alapján (a többségiekbe ágyazva)		Ld. balra
„INFORMÁCIÓ” (egy adott irritáció információvá válk-e vagy sem)	FELKÉSZÜLTÉG (a problematikus érzékelésnek, és az irritáció tartalmi feldolgozásának lehetőségeit meghatározó mindenkori biológiai, fizikai, mentális korlátok az ágens rendszerében)	Elméletek, szakmai modellek, módszertani, stb. ismeretek	Vezetési képességek, folyamatok ismerete, szervezeti kommunikáció, erőforrás-menedzsment, stb.	Elérhető korábbi (vagy frissen megszerezhető) tudás, képesség bázis, beleértve a motivációt is a fejlődésre – a biológiai adottságok korlátai mentén	Korábbi szocializáció tartalma – beleértve a normákat, szokásokat és biológiai korlátokat is
Paraméterek (amennyiben alkalmazható)		Kutatások, fejlesztések eredményei a saját és kapcsolódó tud. Területekről	Elérhető új eredmények, tudás, & vezetők személyes képességei		Ld. médiumoknál
MÉDIUM („szimbolikusán általánosított...”)	SZIGNIFIKATÍV (egy adott szignifikátum konstitucionálisan szignifikánssá válása)	Képesség („képes / nem képes” megfelelően élni az életet – alkalmazkodni az uralkodó normákhoz)	Hatékonyság („hatékony / nem hatékony”)	Hasznosság (sikeresség) (a sikeresség személyes megélés – segítettem / nem segítettem)	„Jó-ság” „jó / nem jó” nekem a mindenkori helyzet
Paraméterek (amennyiben alkalmazható)		Mindenkori társadalmi és/vagy törvényi normák a „segítségre szorulás” meghatározására (Ld. Rómeó és Júlia életkorát...)	Mindenkori társadalmi és/vagy törvényi normák a „megfelelő viselkedés” tekintetében (mint az intézmény eredményességének mérőfoka; plusz gazdasági faktorok	Mindenkori társadalmi és/vagy törvényi normák a „megfelelő viselkedés” tekintetében – a szervezeti és/vagy nemzeti kultúrába, légkörbe ágyazva, hordozva a személyes tapasztalatokat	Személyes kulturális normák, a mindenkori túléléshez szükséges készségek hatékonyságán alapulva
MŰVELETEK	KOMMUNIKATÍV (kommunikáció)	RÉSESEDÉS, PARTICIPÁCIÓ = lehetséges felkészültség-bővülés (mindenkori szignifikatív) helyszíne a kommunikatív állapotban			

a táblázat kinagyítása >>

Limitációk – Előremutatás

A gondolatkísérlet műfajából adódóan is, a leírtaknak megvannak a maguk korlátai. Mindenképpen javasolt empirikus, minimum kvalitatív kutatást végezni a leírtak alátámasztására, csakúgy mint a fogalmi adaptáció spektrumának a szélesítését elvégezni – például tágabb szociális segítői területeken is megtenni a fogalmak implementálását.

Meggyőződésünk szerint a most közreadottak alkalmasak arra, hogy ennek a folyamatnak a katalizátori szerepére kandidáljanak.

IRODALOM

- Ahmed-Mohamed, Karim (2011) Social work practice and contextual systemic intervention: improbability of communication between social work and sociology. *Journal of Social Work Practice*, 25 (1) 5–15. <https://doi.org/10.1080/02650530903549884>
- Anglin, James P. (2004) Creating “Well-Functioning” Residential Care and Defining Its Place in a System of Care. *Child & Youth Care Forum*, 33 (3). <https://doi.org/10.1023/B:CCAR.0000029689.70611.0f>
- Anglin, James P. (2013) *Pain, normality, and the struggle for congruence*. New York, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315808741>
- Anglin, James P. (2014) Child and Youth Care is not rocket science: it's FAR more complex than that! *Relational Child & Youth Care Practice*, 27 (2). 58–62.
- Baraldi, Claudio – Corsi, Giancarlo (2016) *Niklas Luhmann: Education As a Social System*. Cham, Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-49975-8>
- Bátori Zsolt – Hamp Gábor – Horányi Özséb (2003) The participation theory of communication: philosophical and methodological analysis of interlingua perspectives. Paper presented at the Language Learning Roundtable Conference on the Participation Theory of Communication, Budapest University of Technology and Economics, Budapest, Hungary, 2003, May 19–20.
- Besio Pronzini, Cristina (2008) Niklas Luhmann as an Empirical Sociologist: Methodological Implications of the System Theory of Society. *Cybernetics & Human Knowing*, 15 (2), 9.
- Bokor Tamás (2011) Humán online társadalmi kommunikáció (PhD). Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Csányi Vilmos (1988) *Evolúciós rendszerek*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Csóky László – Domszky András – Hazai Vera – Herczog Mária (1994) *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Budapest, Pont Kiadó.
- Demeter Márton (2014) *Konstruált világok*. Budapest, Typotex.
- Demeter Márton (2018) The Global South's Participation in the International Community of Communication Scholars: From an Eastern European Point of View. *Publishing Research Quarterly*. <https://doi.org/10.1007/s12109-018-9585-0>
- Demeter Márton (2021) Özséb Horányi and the Participation Theory of Communication. In: Miike Yoshitaka – Yin Jing (2021eds.) *Handbook of Global Interventions in Communication Theory*. London, Routledge.
- Glisson, Charles – Green, Philip (2011) Organizational climate, services, and outcomes in child welfare systems. *Child Abuse Negl*, 35 (8). 582–591. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.04.009>
- Glisson, Charles – Green, Philip – Williams, Nathaniel J. (2012) Assessing the Organizational Social Context (OSC) of child welfare systems: implications for research and practice. *Child Abuse Negl*, 36 (9). 621–632. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.06.002>
- Glisson, Charles – Hemmelgarn, Anthony (1998) The Effects of Organizational Climate and Interorganizational Coordination on the Quality and Outcomes of Children's Service Systems. *Child Abuse & Neglect: The International Journal*, 22 (5). 401–421. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00005-2](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00005-2)

- Greenwald, Anthony G. (2012) There Is Nothing So Theoretical as a Good Method. *Perspectives on Psychological Science*, 7 (2) 99–108.
<https://doi.org/10.1177/1745691611434210>
- Griffin, Em (2001) *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest, Harmat.
- Haász Sándor (2011) *Reflektív intencionalitás az élményközpontú segítségben – Tudás-intenzív működés családsegítő szolgálatok segítő kapcsolataiban*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Herczog Mária (2011szerk.) *A gyermekvédelem nagy kézikönyve*. Budapest, Complex Kiadó.
- Holden, Martha (2009) *Children And Residential Experiences*. Washington, The Child Welfare League of America.
- Horányi Özséb (2007) *A kommunikáció mint participáció*. Budapest, Typotex.
- Horányi Özséb (2009) Arról, ami problematikus, arról, ami szignifikatív, valamint arról, ami kommunikatív. In: Emőke Bagdy – Zsolt Demetrovics – János Pilling (2009szerk.) *Polihistória – Buda Béla 70. születésnapjára*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 201–236.
- Izzo, Charles V. – Smith, Elliot G. – Holden, Martha J. – Norton, Catherine I. – Nunno, Michael A. – Sellers, Deborah E. (2016) Intervening at the Setting Level to Prevent Behavioral Incidents in Residential Child Care: Efficacy of the CARE Program Model. *Prev Sci*, 17 (5). 554–564. <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0649-0>
- James, Sigrid (2011) What Works in Group Care? – A Structured Review of Treatment Models for Group Homes and Residential Care. *Child Youth Serv Rev*, 33 (2), 308–321.
<https://doi.org/10.1016/j.chilgyouth.2010.09.014>
- Kacsuk Zoltán (2005) Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek: A (látványos) ifjúsági (szub)kultúrák brit kutatásának legújabb hulláma. *Replika*, 53 (december). 91–110.
- Karácsony András – Bognár Bulcsu (2013) *Kommunikáció és társadalom. Luhmann olvasókönyv*. Budapest, Gondolat.
- Kihlström, Anita (2011) Luhmann's system theory in social work: Criticism and reflections. *Journal of Social Work*, 12 (3). 287–299. <https://doi.org/10.1177/1468017310386425>
- Koestler, Arthur (2000) *Szellem a gépben*. Budapest, Európa.
- Bajnok Andrea – Korpics Márta – Milován Andrea – Pólya Tamás – Szabó Levente (2012 szerk.) *A kommunikatív állapot. Diszciplináris rekonstrukciók*. Budapest, Typotex.
- Kothencz János (2009) *Róluk... Értük I–II*. Szeged, Ágota Alapítvány.
- Laki János (2006) *A tudomány természete. Thomas Kuhn és a tudományfilozófia történeti fordulata*. Budapest, Gondolat.
- Leigh, Jadwiga Teresa (2014) The process of professionalisation: Exploring the identities of child protection social workers. *Journal of Social Work*, 14 (6). 625–644.
<https://doi.org/10.1177/1468017313504380>
- Lewin, Kurt (1939) Field Theory and Experiment in Social Psychology: Concepts and Methods. Administration Even Possible? *Administrative Theory & Praxis*, 19 (3). 342–354. <https://doi.org/10.1086/218177>
- Luhmann, Niklas (1995) *Social Systems*. Translated by John Bednarz, Jr. and Dirk Baecker. Stanford, California, Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (2006) System as Difference. *Organization*, 13 (1). 37–57.
<https://doi.org/10.1177/1350508406059638>

- Luhmann, Niklas (2013) *Introduction to systems theory*. Cambridge, Polity.
- Luhmann, Niklas (2012a) *Theory of society. Vol. 1*. Translated by Rhodes Baret. Stanford, California, Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (2012b) *Theory of society. Vol. 2*. Translated by Rhodes Baret. Stanford, California, Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (2006) *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Ford. Brunczel Balázs. Budapest, Gondolat.
- Major Zsolt Balázs (2018) Struggle for integrity in residential children's homes – Professional self-esteem and organizational development – practical experiences from Hungary. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 9 (2) 127.
<https://doi.org/10.18357/ijcyfs92201818210>
- Major Zsolt Balázs – Mészáros Katalin – Tatárné Kapus Éva (2007) „Fotel vagy karfa” – Gyakorlat- és eszközközpontú nevelés-módszertani kézikönyv gyermekvédelemben, gyermek- és lakásotthonokban dolgozók számára. Budapest, Forrás Club (közös gondozásban a Pest Megyei területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat és Intézményeivel).
- Rácz Andrea (2015) Social exclusion in Hungary from a child protection perspective. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 6 (3). 458–465.
<https://doi.org/10.18357/ijcyfs.63201513565>
- Schirmer, Werner – Michailakis, Dimitris (2015) The Luhmannian approach to exclusion/inclusion and its relevance to Social Work. *Journal of Social Work*, 15 (1). 45–64.
<https://doi.org/10.1177/1468017313504607>
- Sik Domonkos (2011) Bourdieu, Habermas, Luhmann: Egy hálózatelméleti szintézis vázlata. *Replika*, 2011. 75. szám. 123–165.
- Sik Domonkos (2012) *A modernizáció ingája – Egy generikus kritikai elmélet vázlata*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Sik Domonkos (2015) *A modernitás rétegei*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Simon Miklós (2012) Addiktív állapot // kommunikatív állapot. Szempontok és szemelvények az addiktológiai kommunikáció tárgyköréből. In: Bajnok Andrea – Korpics Márta – Milován Andrea – Pólya Tamás – Szabó Levente (2012szerk.) *A kommunikatív állapot. Diszciplináris rekonstrukciók*. Budapest, Typotex.
- Terényi Zoltán (2012) Kötőanyag a köztes térben: a terapeuta mint értelmiségi. In: Bajnok Andrea – Korpics Márta – Milován Andrea – Pólya Tamás – Szabó Levente (2012 szerk.) *A kommunikatív állapot. Diszciplináris rekonstrukciók*. Budapest, Typotex.
- Vander Ven, Karen (1993) Advancing child and youth care: A model for integrating theory and practice through connecting education, training, and the service system. *Child and Youth Care Forum*, 22 (4). 263–284. <https://doi.org/10.1007/BF00756952>
- Veczkó, József (2007) *Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból: társadalmi, család- és gyermekérdekek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Villadsen, Kaspar (2008) ‘Polyphonic’ welfare: Luhmann's systems theory applied to modern social work. *International Journal of Social Welfare*, 17 (1). 65–73.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2007.00504.x>
- Volentics Anna (1999) *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Whittaker, James K. (2017) Pathways to Evidence-Based Practice in Therapeutic Residential Care: A Commentary. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 25 (1). 57–61. <https://doi.org/10.1177/1063426616686345>
- Whittaker, James K. – Holmes, Lisa – del Valle, Jorge F. – Ainsworth, Frank – Andreassen, Tore – Anglin, James – Zeira, Anat (2016) Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A Consensus Statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 33 (2). 89–106. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755>
- Whittaker, James K. (2000) The Future of Residential Group Care. *Child Welfare*, 79 (1). 59–74.
- Williams, Nathaniel J. – Glisson, Charles (2014) Testing a theory of organizational culture, climate and youth outcomes in child welfare systems: A United States national study. *Child Abuse & Neglect*, 38 (4). 757–767. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.09.003>
- Wirth, Jan V (2009) The Function of Social Work. *Journal of Social Work*, 9 (4). 405–419. <https://doi.org/10.1177/1468017309346236>
- Zalka Zsolt István (2018) A terápiás közösség, mint kollektív ágens. A budapesti „Thalassa Ház” pszichoterápiás intézet terápiás közösségének kialakítása és vizsgálata (PhD), Corvinus University of Budapest. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbas&AN=edsbas.D5FB0F8A&site=eds-live>. Available from EBSCOhost edsbas database.